

CONVERSA

ERNEST ALTÉS
ESCULTOR I MILITANT
PIRINENC ESTABLERT A
ALL DES DE FA MÉS DE
TRES DÈCADES

PRIMERS RELLEUS

MARIA
MONTSERRAT
BUTXACA

ENTITAT

ELS ARMATS DE
LA SEU D'URGELL

ENTREVISTA

MARTA RIERA

RETRAT DE FAMÍLIA

ELS MAS, DE CAL
MAS D'AVIÀ

PERFILS

ENCARNA
VILLEGAS
JOSEP TOMÀS
MADELEINE
GAURENNE

PATRIMONI

EL LLEGAT
DELS BOMBERS
DE PUIGCERDÀ
LA MAJESTAT
DE LILLET
EL RATPENAT
DE COVA

A PEU

LA Cerdanya
'ANDORRANA'
LA VOLTA AL
PEDRAFORCA
EN 360 GRAUS

cadí *pedraforca*

DOSSIER

CINEMA I TEATRE

47 PÀGINES QUE PARLEN DE TEATRES I CINEMES
QUE VAN OMLIR D'OCI ELS NOSTRES POBLES
I CIUTATS, TAMBÉ DE LES POQUES SALES
QUE HAN ARRIBAT FINS AVUI; DONEM
VEU A ACTORS AMATEURS I
PROFESSIONALS QUE HAN SORTIT
DE LES NOSTRES COMARQUES;
A COMPANYIES DE TEATRE
QUE HI HAN ARRELAT I A LES
PEL·LÍCULES
QUE S'HI
HAN RODAT

PVP 12€

Aquí investiguem amb una super-
computadora i sopen a les millors
taules del ~~país~~ món.

Fem lleis perquè les cases siguin
per viure-hi i veiem grans esdeveniments
des del balcó.

Aquí la nostra llengua troba forga en
noves veus. I el vent mou molins
i idees. En aquesta terra protegem
i acollim. ~~Seia~~ Innovem i cultivem.
Fem barri i fem pinya.

~~Però~~ I quan sembla que ja està tot fet,
continuem fent.
Potser vivim a l'indret amb més futur
del món?

El futur
és aquí.

DIRECCIÓ >
Guillem Lluch Torres
guillem@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE CONTINGUTS >
Jordi Nierga
cadipendraforca@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >
Jon Gieré
cadipendraforca@grupgavarres.cat

COL·LABORACIONS >
Sandra Adam Auger
Teresa Altimir
Eva Arasa Altimira
Pere Aymerich
Maria Montserrat Butxaca
Jordi Pau Caballero Oller
Jaume Calsina
Jordi Cardona
Josep Carreras Vilà
Jordi Castilló Carretero
Josep Clara
Josep Cunill
Esther Ebale
Manel Figuera
Jofre Figueras Doy
Daniel Fité Erill
Marcel Fité
Maria Formenti Cosp
Quirze Grifell
Joan Horrit Viladomat
Cristóbal López
Josep Marmi Plana
Pilar Marques Ambrós
Marc Martínez
Climent Miró Tuset
Anna Montané Mill
Lluís Obiols
Jordi Pardinilla Vilaplana
Pere-Miquel Parés Casanova
Jordi Pasques Canut
Gael Piguillem
Meritxell Prat Marcé
Àngel del Pozo
Judith Pujol Odén
Dolors Pujols
Enric Quilez Castro
Joan Reyes Gutiérrez
Rosa Serra Rotés
Maria Sellés Gasch
Pau Sellés
Erola Simon
Montse Subirana Malaret
Ingrid Solé
Martí Solé Irla
Miquel Spa
M. Àngels Terrones
Eva Viaplana Manresa
Ramon Vilalta

EDICIÓ DE TEXTOS >
Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Rotimpres

DISTRIBUCIÓ >
Grup Gavarres (972 46 29 29)
gestio@grupgavarres.cat

DIPOSIAT LEGAL > Gi-1102-2006
ISSN > 2013-3677

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >
Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >
Jordi Nierga
comunicacio@grupgavarres.cat

PUBLICITAT I SUBSCRIPCIONS >
Mònica Farrerós
clients@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >
Judith Mallorquí
gestio@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'
> Premis Literaris Homilies
d'Organyà 2016
'Premi Àlbert Vives de Periodisme'
> Premi Pirene de Periodisme
Interpínnenc 2017
> Premi Nacional de Comunicació 2023

Adreueu-vos a CEDRO (Centre
Espanyol de Drets Reprogràfics) si
necessiteu reproduir algun fragment
d'aquesta obra, o si desitgeu utilitzar-la
per elaborar resums de premsa
(www.cedro.org; 91 702 19 70
93 272 04 47)

FOTO DE PORTADA REALITZADA
AMB MATERIAL CREDIT PER
QUIM CADANET I PEL MUSEU
DE CINEMA DE GIRONA.
AUTOR: EDU VIDIELLA.

SUMARI

4-5 PRIMERS RELLEUS

Colònia Guixaró: postal d'unes vacances

MARIA MONTSERRAT BUTXACA (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

6-13 ACTUALITAT

ENTITAT / ENTREVISTA / REPORTATGE / PUBLICACIONS

14-19 CONVERSA

Ernest Altés

GUILLEM LLUCH TORRES (TEXT) // JOAN REYES GUTIÉRREZ (FOTOGRAFIA)

20-25 RETRAT DE FAMÍLIA

Els Mas, de cal Mas d'Avià

MONTSE SUBIRANA MALARET (TEXT) // RAMON VILALTA (FOTOGRAFIA)

26-31 PERFILS

Encarna Villegas / Josep Tomàs / Madeleine Gaurrene

MARCEL FITÉ / MERITXELL PRAT MARCÉ / JORDI PARDINILLA VILAPLANA (TEXT)
EVA VIAPLANA MANRESA / JAUME CALSINA / JOAN REYES GUTIÉRREZ (FOTOGRAFIA)

33-81 DOSSIER

Cinema i teatre

GUILLEM LLUCH TORRES (COORDINACIÓ)

83-103 PATRIMONI

PALEONTOLOGIA / HISTÒRIA / HISTÒRIA DE L'ART / BIOGRAFIES
PAISATGE / FAUNA / FLORA / PLANTES I REMEIS

104-107 INDRET

Lles de Cerdanya

MARIA SELLÉS GASCH (TEXT) // GAEL PIGUILLEM (FOTOGRAFIA)

108-111 A PEU

La Cerdanya 'andorrana'

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

La Volta al Pedraforca en 360°

JORDI PAU CABALLERO OLLER (TEXT I FOTOGRAFIA)

conversa

CONVERSA AMB UN ESCULTOR I 'MILITANT' DEL PIRINEU > NASCUT A VIC L'ANY 1956 I ESTABLERT A Cerdanya des de 1992, ERNEST ALTÉS HA ESDEVINGUT UN RECONEGUT ESCULTOR AMB DESENES D'OBRES, PÚBLIQUES I PRIVADES, EXPOSADES SOBRETOT A CATALUNYA, PERÒ TAMBÉ A ALTRES INDRETS DE L'ESTAT ESPANYOL, FRANÇA, MÒNACO O ALEMANYA. CASA SEVA, A ALL, ÉSTAMBÉ EL SEU LLOC DE TREBALL, DES D'ON CONCEP LES OBRES, EN FA LES MAQUETES I, SI LES MAGNITUDS LI HO PERMETEN, LES ELABORA. A BANDA DE LES APORTACIONS ARTÍSTIQUES QUE HI HA FET, TAMBÉ S'HA IMPLICAT EN LA VIDA SOCIAL DE CERDANYA, UNA COMARCA QUE L'INSPIRA PERÒ QUE L'OBLIGA A CONVIURE AMB UN MODEL URBANÍSTIC I TURÍSTIC QUE NO COMPARTEIX.

GUILLEM LLUCH TORRES > TEXT

JOAN REYES GUTIÉRREZ > FOTOGRAFIA

Ernest Altés

Hem quedat amb l'Ernest un diumenge d'agost al matí. És la festa major d'All i el poble és ple de gent, principalment de segons residents. Moltes de les cases de nova construcció que habitualment són tancades tenen avui els porticons oberts, una imatge molt diferent de la que és habitual la major part de l'any a tants pobles cerdans on predominen les cases noves i tancades. Un entorn paisatgístic i humà que contrasta amb l'univers que l'Ernest ha bastit al bell mig d'All, en una vella casa de pagès que s'ha convertit en casa, en estudi, en taller i en un petit museu informal des d'on apreciar bona part de la seva obra. Ens asseiem a xerrar al despatx tancat que s'ha construït en un racó de la gran eixida que presideix l'era, i que fita les muntanyes de la baga cerdana. Abans, hem recorregut els diversos espais de la casa, de l'era i de les antigues corts, on l'Ernest té algunes de les maquetes de les seves escultures, material –principalment, pedra, metall i fusta– per

a noves creacions, o una fornall des d'on escalfa el ferro per poder-lo treballar. L'autobiografia que té penjada a la seva pàgina web m'ajuda força a anar conduint les preguntes i situant les accions.

–Els vostres orígens són fora de Cerdanya.

–«Sí, vaig néixer a Vic, però hi vaig viure pocs anys. El pare havia nascut a Sabadell i se'n va anar a viure a Barcelona perquè el meu avi va ser un dels que va muntar les escales mecàniques quan hi va haver l'Exposició Universal de Barcelona, a Montjuïc, i després el telefèric que hi ha al port. Era un manyà molt reconegut i la família diu que a mi em ve tot d'ell. El cas és que, quan va acabar la guerra, el pare va anar a exercir de metge a Igualada, on va conèixer la meua mare, que era d'allà, i després li va tocar plaça a Vic. Allà van viure des que es van casar i fins al final, per això hi vaig néixer.»

GUILLEM LLUCH TORRES. Barcelona, 1986. Periodista
JOAN REYES GUTIÉRREZ. Puigcerdà, 1997. Fotògraf

retrat de família

ELS MAS, DE CAL MAS D'AVIÀ > LA FAMÍLIA MAS HA HABITAT LA CASA QUE DUU EL SEU COGNOM DES DE FA MÉS DE MIL ANYS. LES GENERACIONS QUE HIVIUEN ACTUALMENT EN MANTENEN LA VITALITAT TOT PRESERVANT-NE L'ESSÈNCIA.

MONTSE SUBIRANA MALARET > TEXT
RAMON VILALTA > FOTOGRAFIA

Dotze segles d'història a Avià

El 12 de gener de l'any 907 el bisbe Nantigís d'Urgell va consagrar l'església de Sant Martí d'Avià. Guifré el Pilós n'havia ordenat la construcció a finals del segle VI i la cerimònia fou presidida pel seu fill, el comte Miró, que aleshores era el comte de Cerdanya, Conflent i Berga. Segons recollia Ramon Viladés a *La parròquia de Sant Martí d'Avià: (907-2007)* (Centre d'Estudis d'Avià, 2007), llavors es va delimitar la sagrera i el poble es va formar al voltant de l'església.

Aquest nucli, «*villam nominatam Avizano*», tal com diu Cebrià Baraut a *Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)* (Societat Cultural Urgel·litana, la Seu d'Urgell 1978), ja s'esmenta a l'acta de consagració i sembla que s'hi accedia per dues portes;

també, que devia quedar emmurallat en part per la sagrera defensiva i en part per les mateixes parets de les cases. Cal Mas Vell ja hi era i 1.119 anys després encara es conserva un arc que estava lligat a una de les portes d'accés al nucli.

També s'han conservat un seguit d'objectes i testimonis a cal Mas Vell i a cal Mas que, sabent-los llegir, conviden a fer un viatge en el temps. I encara més, cal Mas és un dels pocs casos del Principat de Catalunya en què la família propietària hi resideix i el cognom de la família encara coincideix amb el nom de la casa. Aquesta coincidència i perdurabilitat del llinatge ha estat possible gràcies al sistema jurídic i social regulat pel dret civil català, però igualment hi ha molts altres aspectes rellevants,

com tota mena de crisis socials, humanes, polítiques... al llarg de moltíssims anys, que fan que sigui molt inusual que una sola família pugui viure a la mateixa propietat tants segles seguits.

Els pergamins de cal Mas Vell. Trobar pergamins de l'antigor en una masia és una sorpresa i no és pas freqüent, ja que no eren objectes d'ús quotidià i solien pertànyer a famílies nobles o a les quals alguns dels seus membres tenien un càrrec important. Per això sorprèn més que a cal Mas se n'hagin conservat diverses desenes des de fa segles, i que avui guarden curosament en una gran caixa de coberteria. Amb ancestres nobles o sense, de ben cert que la transcripció dels pergamins ha ajudat els Mas a apro-

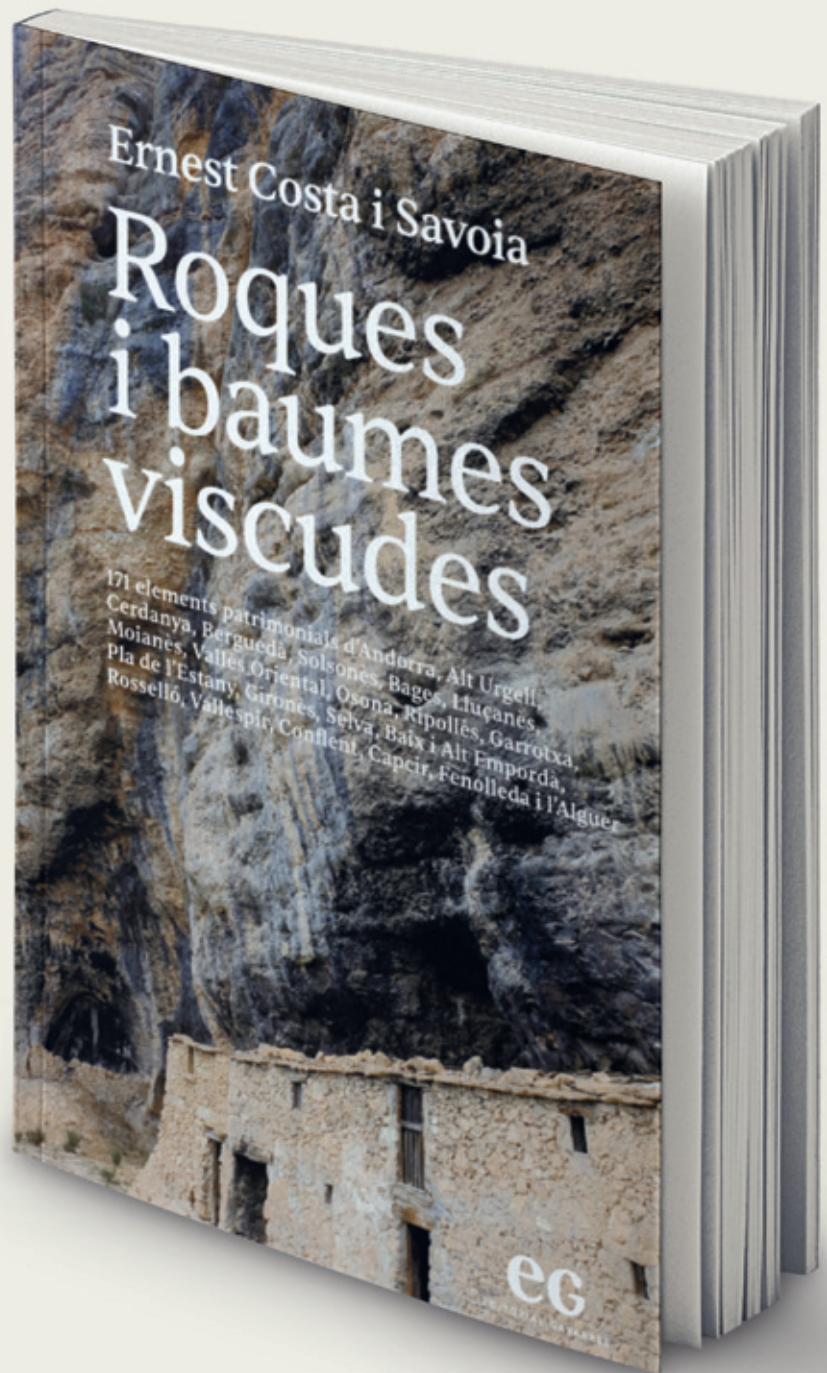
MONTSE SUBIRANA MALARET. La Pobla de Lillet. Doctora en Psicologia i escriptora
RAMON VILALTA. Artés, 1977. Fotògraf

Drets, els germans Mas Pagerols: la Montse, el Lluís i la Queralt; i l'Elisenda Martí Valls. Asseguts, la Montserrat Pagerols Subirana amb el seu net Carles Mas Martí.

UNA IMMENSA OBRA D'UN GRAN NATURALISTA

L'escriptor i fotògraf Ernest Costa i Savoia ha gastat moltes sabates travessant el país amb la paciència de qui sap que els indrets només es deixen conèixer a qui hi torna sovint. El resultat d'aquest treball tenaç queda palès en *Roques i baumes viscudes*, una mirada que pretén registrar un món natural i humà que s'esvaeix amb l'objectiu de preservar-ne la memòria. Aquest és, doncs, un testimoni crepuscular; un llegat de pedra i memòria.

DOSSIER

CINEMA I TEATRE

GUILLEM LLUCH TORRES > COORDINACIÓ

Estones de caliu i evasió	34	GUILLEM LLUCH TORRES [Barcelona, 1986. Periodista]
Una afició que ve de lluny	36	ANNA MONTANÉ MILL [Bellver de Cerdanya, 1960. Mestra jubilada]
PERFIL > Xavier Piguillem	39	MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]
Alp puja a l'escenari	40	MARIA FORMENTI COSP [Puigcerdà, 1986. Periodista]
Puigcerdà, fora de camp	42	JORDI PARDINILLA VILAPLANA [Santo André (Brasil), 1963. Periodista]
Rodant de Cal Cofa al Centro	44	JORDI PARDINILLA VILAPLANA
El rodatge de 'La encrucijada'	46	SANDRA ADAM AUGER [Puigcerdà, 1985. Historiadora de l'art i professora de secundària] MARTÍ SOLÉ IRLA [Puigcerdà, 1954. Col·leccionista i estudiós local]
Bellver, un poble i tres escenaris	48	MIQUEL SPA
Una vila sobre l'escenari	51	MIQUEL SPA
Els Guiu, la segona escola	52	EVA ARASA ALTIMIRA [Sabadell, 1976. Periodista]
L'Avenida, el cine de Dalt	54	CLIMENT MIRÓ TUSET [La Seu d'Urgell, 1970. Llicenciat en Humanitats]
PERFIL > Josep Benavent	56	CLIMENT MIRÓ TUSET
Setanta anys d'El Retaule'	58	LLUÍS OBIOLS PEREARNAU [Adràll, 1985. Historiador]
La ribera de Nargó, de cine	60	DANIEL FITÉ ERILL [Cabó, 1994. Historiador, museòleg i gestor del patrimoni cultural]
A Oliana, dos cinemes	62	JORDI PASQUES I CANUT [Oliana, 1964. Excursionista i escriptor]
El caliu del 'Cercamón'	64	JOFRE FIGUERAS DOY [Barcelona, 1996. Periodista]
Puig-reig, poble de cinema	66	ROSA SERRA ROTÉS [Puig-reig, 1958. Historiadora]
Grans i petits cinemes al Berguedà	68	ROSA SERRA ROTÉS
Teatres i cinemes de Berga	70	QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]
Divina Elena Jordi	73	JOSEP CUNILL [Cal Rosal, 1957. Professor de filosofia jubilat]
Passió teatral al Berguedà	74	PILAR MÀRQUEZ AMBRÒS [Berga, 1986. Periodista]
PERFIL > Angelina Vilella	77	PILAR MÀRQUEZ AMBRÒS
Cinemes i teatres de Bagà	78	CRISTÓBAL LÓPEZ [Andorra la Vella, 1992. Llicenciat en Geografia i Història]
El Centro de Sant Llorenç	80	DOLORS PUJOLS [Sant Llorenç de Morunys, 1985. Periodista]

Entrades de cinemes de
Puigcerdà // PROCEDÈNCIA:
Arxiu Martí Solé Irla.

Estones de caliu i evasió

Guillem Lluch Torres > TEXT

El teatre i, posteriorment, el cinema, han constituït al llarg de les darreres dècades una de les principals ofertes culturals i d'esbarjo de les nostres comarques. Fins no fa tants anys, pocs eren els pobles i les viles que no disposaven d'almenys una sala dedicada al setè art. Uns espais que, especialment els caps de setmana, esdevien punt de trobada i de socialització de la comunitat i que avui, pràcticament, han desaparegut. El teatre també ha tingut un pes força important, amb l'existència d'un nombrós teixit de companyies, amateurs en gran part, però també amb algunes de professionals o semiprofessionals que, en un bon grapat de casos, han arribat fins als nostres dies.

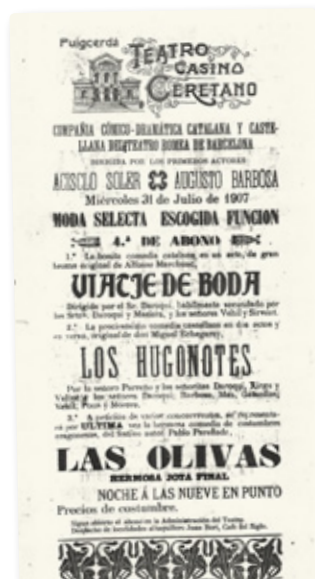
A Cerdanya, l'afició al teatre local gaudeix d'una llarga trajectòria i ha arribat amb força fins al present, de manera que s'ha convertit en un dels fets culturals més importants de la comarca. Ho constata l'Anna Montané, aficionada i estudiosa d'aquesta matèria, en el complet article que obre aquest dossier. Una pinzellada sobre el teatre cerdà que complementen altres reportatges, com ara el que la Maria Formenti ha dedicat a les companyies d'Alp, o el del Miquel Spa, on parla de les de Puigcerdà i les

de Bellver. En aquest darrer cas, al seu article també fa una incursió a les sales de cinema que havien entretingut els bellverencs i que avui, en gran part, ja són història. El mateix Miquel també ha anat a parlar amb un dels noms propis del teatre a la comarca, Xavier Pigullem, a qui hem dedicat un perfil.

Encara a Cerdanya, el Jordi Pardinilla s'ha encarregat de fer memòria de les sales de cinema que hi havia hagut a Puigcerdà –algunes de les quals no han arribat fins a l'actualitat per ben poc–, com també a Llívia. En aquesta comarca, però, el cinema no només s'ha vist a la gran pantalla, sinó que també s'ha viscut en primera persona, en ser escenari d'alguns rodatges. El Martí Solé i la Sandra Adam s'han fixat en un, el que va tenir lloc la primavera de 1959, quan Cerdanya va acollir el rodatge de diverses escenes de *La encrucijada*, la primera pel·lícula del director Alfons Balzázar Granda.

Segre avall, ens hem aturat a la Seu d'Urgell on, de la mà del Climent Miró i l'Eva Arasa, hem fet un repàs al passat i al present del cinema a la ciutat. El Climent s'ha centrat en la història de l'Avenida, el cinema que durant una colla d'anys va regentar la família Pifarré, mentre l'Eva

Cartell d'anunci de diferents funcions representades al Casino Ceretà. Any 1907
PROCEDÈNCIA: Arxiu A. Montané.

ha anat a parlar amb la Montse Guiu, ànima dels Cines Guiu, un establiment encara dempeus, però amb un futur incert. I si parlem de cinema a la Seu d'Urgell no podem obviar la figura del Josep Benavent que, com diu el mateix Climent al perfil que li ha dedicat, és «la personificació vivent d'un apassionat del setè art en tots els seus aspectes.»

La Seu no disposa d'un teatre municipal –una de les grans reivindicacions culturals que fa anys que s'arrossega–, però això no li ha impedit ser l'escenari d'una de les representacions teatrals que ha fet més fortuna al nostre Pirineu, *El Retaule de Sant Ermengol*. Ens en parla el Lluís Obiols, que el coneix bé, entre altres coses, perquè hi ha participat durant molts anys. No gaire lluny de la Seu, a la vall de Castellbò, també fa temps que s'hi representa una obra inspirada en un fet històric, el *Cercamón*, i el Jofre Figueras hi ha anat per parlar amb les persones que el fan possible.

Si unes línies amunt explicàvem que Cerdanya ha estat escenari de diverses pel·lícules, també ho va ser l'Urgellet meridional als anys 1960, concretament la ribera de Coll de Nargó, tal com explica el Daniel Fité en un altre dels articles d'aquest dossier. Encara a l'Alt Urgell, el Jordi Pasques ha rememorat, de la mà d'algunes de les persones que hi van treballar, les dues sales de cinema que hi va haver a Oliana.

A la Vall de Lord, l'epicentre del teatre i el cinema ha estat tradicionalment el Centro de Sant Llorenç. En parla la Dolors Pujols, que explica com, durant molts anys, l'antiga sala de la societat catòlica va acollir un

cinema que no escapava de la censura del rector, que feia retallar determinades escenes a mà. Un element, per cert, el de la censura de determinades escenes i pel·lícules, que apareix de forma destacada en més d'un reportatge d'aquest dossier.

Al Berguedà, la primera projecció cinematogràfica va tenir lloc a Berga fa 120 anys, a càrrec d'una companyia ambulante. Ho explica la Rosa Serra en l'article on repassa la 'revolució' que allò va generar a la comarca i que va derivar en la construcció i obertura de nombroses sales de projecció. La mateixa Rosa aprofundeix, en un altre reportatge, en aquelles que hi va haver a Puig-reig, destacant per sobre de tot el Cinema Imperial.

Dels cinemes i teatres que hi havia hagut a Berga –i dels pocs que han arribat fins avui– en parla el Quirze Grifell, mentre que el Cristóbal López s'ha centrat en els de Bagà. En un dossier sobre cinema, no podíem oblidar-nos d'Elena Jordi, la '*berguedana parisien*', considerada la primera directora de cinema de l'Estat espanyol. I què millor que recordar-la a través d'un article del seu gran biògraf, el Josep Cunill.

Tornant al teatre, el Berguedà també ha estat una comarca ben fructífera pel que fa a companyies, amb un panorama que, tal com explica la Pilar Màrquez, va de l'experimentació de Tràfec Teatre a la llarga trajectòria de La Farsa de Berga, passant per la tradició viva i la sàtira d'escenaris com els d'Avià o Gironella. Un reportatge que la mateixa Pilar ha complementat escrivint un perfil d'una de les ànimes teatrals del Berguedà, l'Angelina Vilella 🌈

Alumnes de l'Escola Pia de Puigcerdà representant una obra de teatre. Dècada de 1960 // FOTO: Josep Bosom.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal de la Cerdanya.

Una afició que ve de lluny

CERDANYA GAUDEIX D'UNA LLARGA TRADICIÓ TEATRAL QUE PROPICIA ESBARJO I TAMBE LA RELACIÓ ENTRE VEÏNS; ÉS UN DELS FETS CULTURALS MÉS IMPORTANTS DE LA COMARCA

Anna Montané Mill > TEXT

No hi ha data a la qual poder referir-nos i situar en el temps per saber quines van ser les primeres representacions teatrals de la comarca. El teatre d'aficionats ha anat prenent forma, al llarg del temps, segons la motivació, la necessitat de distreure's del moment, les influències i les aportacions de persones, algunes de fora de la comarca. D'estiuejants, de persones que passaven temporades amb nosaltres per motiu de feina o bé de refugiats durant la guerra, i que formaven part de la nostra vida quotidiana. Tota aquesta gent de la faràndula, tant la d'ara com la d'abans, ha fet possible que pervisqués aquest fet cultural.

Una mica d'història. L'1 de novembre de 1882 s'inaugurava el teatre del Casino Ceretà de Puigcerdà amb una representació en castellà. La nit del 9 d'abril de 1897 s'hi van representar *«tres chistosas piezas, puestas en escena con perfecto acierto por algunos jóvenes aficionados»* i també una altra peça teatral per Sant Josep de l'any 1900. Pel Diumenge de Rams es preparen dues úniques representacions de *La Passió*. Durant aquests anys, el Casino va acollir nombroses vetllades teatrals i espectacles. També a Bellver, l'abril de 1911, es va inaugurar el teatre del saló de la Fassina i van posar en escena obres actors del grup de teatre del poble que ha-

via fundat Pedro Martínez Aguaza. La companyia dramàtica del matrimoni R. Cama-Torrens hi actua, coincidint en el mateix local i a la mateixa època amb la companyia de Ramon Samarà, més endavant director del grup de teatre. A Llivia, l'agost de 1908, diversos joves, ajudats per estiuejants, havien organitzat una companyia de teatre. L'abril de 1909, per Pasqua, en el centre El Porvenir Lliviense, es van representar diverses obres.

Abans dels anys 1930, a Bellver, les actuacions es feien al Casal. Cada diumenge a la tarda s'interpretava alguna obra amb l'ajuda d'un artista professional, també es feia teatre llegit i el director era Ricard Sicre. A Llivia, Lola Maurell, que pels volts de 1930 havia fet teatre, explicava que *«con una noia es casava, ja no seguia fent comedi»*. A Bellver també n'està documentat algun cas: es considerava una afició massa 'frívola' per a una dona. A Llivia, anaven a assajar a cal Cofa. El senyor Vidal, mestre de Llivia, n'era el director i el vestuari se'l feien ells mateixos a cal Viladach.

La guerra va condicionar l'activitat cultural a la comarca, però el conflicte va portar refugiats i, amb ells, professionals del teatre, com ara les famílies Treviño i Grande, a Bellver.

A Puigcerdà hi va haver força activitat teatral i diverses companyies, tant foranes com autòctones, van fer tea-

tre. Es va crear una comissió d'espectacles compromesa a organitzar sessions teatrals, moltes per recaptar diners en benefici de les víctimes del feixisme. Es van posar en escena diverses obres; cal destacar el Grupo Artístico de las Milicias Alpinas i el Grupo Artístico Infantil del Grupo Escolar Joaquin Costa, que va actuar a benefici dels refugiats.

A Bellver, Ramon Huguet seria el director de teatre fins a 1946, amb assajos diaris i decorats cedits pel senyor Duran. A Llivia, quan va acabar la guerra, es van fer representacions d'*Els Pastorets* per Nadal, Cap d'Any i Reis, encara que els actors només podien ser homes, ja que estava prohibit que les dones fessin teatre.

També a Bellver, els anys 1950 i amb el mestre Cosme Canela de director, hi ha documentades representacions d'*Els Pastorets*, on va participar molta mainada, fet que va suposar aconseguir una bona pedrera d'actors. Representar un paper paper en aquesta obra nadalenca sovint ha estat el motiu per continuar fent teatre de més gran. A Llivia, Puigcerdà, Bellver o Alp hi ha documentades representacions des de fa molts anys.

Durant els anys 1960 augmenta l'activitat teatral a la comarca. Trobem com a director dels Amics del Teatre d'Alp Bonaventura Giralt. A Puigcerdà, durant aquests anys, el quadre escènic del Casino de Dalt i més tard de la Creu Roja va tenir una intensa producció

Caracterització teatral de Ramon Samarà a començaments del segle XX.
PROCEDÈNCIA: Arxiu família Samarà.

teatral. Cal destacar la figura de Salvador Torrent Masip, gran dinamitzador, mecenes i gestor cultural de l'activitat teatral. Les funcions tenien lloc al Casino Ceretà, al Teatro Círculo, i també se'n van representar algunes al Salón Guitart, antigament anomenat Salón Rosa. A Llívia, quan es va construir la sala i teatre El Centre, es va crear l'associació cultural Educación y descanso, dirigits per Salvador Barnola i que van fer diverses funcions a l'any. A Bellver, aquesta època va ser de les més fructíferes, mentre era director en Josep Cunill: en tres anys es van representar nou comèdies i *Els Pastorets* cada any.

A partir dels setanta. El 1978, a Alp, en Salvador Rigola va començar a dirigir el grup de teatre Bac de Cerdanya. A Bellver, en Josep M. Pons Visa era el director del Grup Teatral Bellver i, a partir de 1984, ho va ser mossèn Rossend Roca.

Puigcerdà, els anys 1980 i 1990, va veure néixer el Grup Teatral Ceretà i després el Teatre de la Vila, sota la direcció d'en Conrad Oliver. Van actuar prop de quinze anys i van posar en escena obres infantils i obres per a adults. Durant força anys es va representar l'espectacle *Cerdanya Xou*. Van sorgir dos grups més: el Grup Teatral la Gresca i Tot teatre Grup, tots desapareguts.

L'any 2000, a Llívia, es va començar a representar pels carrers de la vila *La llegenda de Menussa i Lampègia*. L'any 2001, un grup d'adults legalitzà la companyia de teatre del poble amb el nom de Ja Som Aquí Teatre. El maig de 2013 va quedar instaurada la representació amb gent de la vila de la Festa del Castell. Actualment, Llívia té una escola de teatre d'adults local, gestionada per l'entitat cultural Associació Magma 2011, que hi col·labora estretament.

A dalt, representació teatral a Alp, als anys 1970 // PROCEDÈNCIA: Arxiu família Rigola. Al mig, estrena de l'obra 'Quatre dones i el sol' de J.P. Cerdà, l'any 1991 en presència de l'autor // PROCEDÈNCIA: Arxiu Grup Teatral Bellver. A baix, actors del grup Ja Som Aquí Teatre, de Llívia, fundat el 2001 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Paquita Viayna.

A Bellver, durant els anys vuitanta i noranta hi va haver força activitat teatral, diverses obres còmiques i l'obra dramàtica *Quatre dones i el sol* de J.P. Cerdà. El 26 de setembre de 1997, a Alp, es va fundar la companyia Coldeixamples, i va continuar amb la tradició teatral del poble. Als inicis els va ajudar l'Ignasi Roda, director expert; més endavant van representar algun vodevil i obres de producció pròpia, fins al 2006, quan es va posar en escena el xou de la Quina Picantona, amb gran èxit. Actualment continuen treballant en nous projectes.

A Bellver, l'any 2000, el teatre es feia al poliesportiu. El setembre de 2001 el Grup Teatral Bellver va representar, al Casino Ceretà, l'obra de J. Pere Cerdà *El dia neix per a tothom*. Durant setze anys el grup va actuar regularment. El 2004, juntament amb els grallers i l'AMPA de l'escola, es va iniciar el projecte de recuperació del carnestoltes tradicional. Sortosament, es va construir el Centre Cívic i ja van tenir escenari.

Avui, Bellver té tres grups de teatre. D'una banda, l'Associació Teatre Jove Bellver de Cerdanya, companyia de joves nascuda l'estiu de 2016; han representat una dotzena d'obres i han participat en la Mostra de Teatre Amateur de Pineda. De l'altra, l'Associació Teatral la Moixa, grup de teatre sorgit de l'escissió del Grup Teatral Bell-

ver, han representat obres amb gran èxit i l'agost de 2019 van escenificar pels carrers de Bellver *La nit dels Corbells*, espectacle que va tornar a escenificar-se l'any 2025, dins dels actes de commemoració del 800 aniversari de la fundació del poble. Finalment, el Grup Teatral Bellver, actualment sense activitat, encara continua col·laborant per fer possible, cada juny, l'acte Poesia per a una nit d'estiu, a Coborriu de Bellver.

Puigcerdà ha esdevingut un referent a tenir molt en compte dins el món teatral de la comarca. La Inestable Cerehana de Teatre, fundada el 13 de juny de 2003, exemple de qualitat i exigència en les seves representacions, ha guanyat diversos premis en concursos de teatre amateur. Han representat moltes obres: monòlegs de festa major, *1714 tres-cents anys de setge*, *Dotze sense pietat*, *Records del 36* o *Dones i reines*. També col·labora amb el grup Cerdanya musical i ha participat en la posada en escena del projecte Lou Bastiment, concert dramatitzat.

L'any 2012 va presentar-se en societat el grup Cerdanya Musical, gràcies als aficionats al teatre, la música i la dansa d'arreu de la comarca de Cerdanya. Van iniciar el seu periple amb l'espectacle *Mamma mia!*, la gran resposta que van rebre del públic els va esperonar a endegar nous projectes que han arribat fins avui.

Fa tres anys que El Teatre Amateur de Martinet, compost per un grup de veïns, es troba per assajar teatre. Han representat, amb èxit, dues obres i cada any, per Nadal, fan *Els Pastorets*.

El paper dels mestres. Els pobles més grans de la nostra comarca continuen mantenint

una viva tradició teatral. En cada poble hi ha persones que guarden un bon record d'obres que han vist al llarg de la seva vida i, també, d'algun actor o actriu, i ho expliquen divertits.

Hi ha persones que en algun moment de la seva vida han fet d'actor, encara que sigui només per unes hores. Altres han començat i no han pogut deixar de fer-ne: l'Albert Martínez d'Alp va començar a l'escola a fer teatre, en Xavi Piguillem, de ben jove, amb en Conrad Oliver i la Trini Jordana, de Bellver, actriu dels anys 1940 que va tornar a actuar amb 87 anys.

Entre el públic i els actors aficionats de cada poble s'estableix una complicitat que ajuda a establir aquells llaços culturals propis del món de la representació: són crítics amb l'actuació d'aquest seu veí, però al mateix temps són tolerants, li valoren l'esforç i la valentia de pujar a l'escenari, de posar-se a la pell d'una altra persona. En aquestes posades en escena hi participa força gent i això permet canalitzar el fet cultural de la comarca i assegurar-ne, tot 'jugant', la continuïtat.

Un aspecte que es repeteix al llarg de la història del teatre en cada un dels pobles és que s'ha de tenir en compte que els mestres de les escoles molt sovint han tingut un paper important en la continuïtat de la tradició. Exemples ho són Ramon Huguet o Cosme Canela a Bellver, Pep Girabal o Dolors Tané a Alp, Antonio Sánchez o Àngels Piguillem a Puigcerdà o bé el senyor Vidal o el senyor Carles López a Llívia.

En aquests moments, el món de l'espectacle a la comarca té bona salut. Pel que fa als qui s'hi dediquen directament, actors dels grups de teatre s'avenen a dir que, tot i l'esforç que els representa un projecte, el resultat final els compensa, fet que demostra que aquesta afició continuarà. Realment, a la comarca hi ha tradició, i ja ve de lluny 🇪🇸

Representació aquest any 2026 de la Festa del Castell a Llívia.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Festa del Castell. **Al detall, cartell del musical 'Mamma Mia!' estrenat l'any 2012 per l'Associació Cerdanya Musical** // PROCEDÈNCIA: Arxiu A. Montané.

L'home del teatre a la Cerdanya

Miquel Spa > TEXT // Gael Piguillem > FOTOGRAFIA

A les comunitats petites, tothom acaba tenint un rol. A la Cerdanya, Xavier Piguillem és l'home del teatre. Nascut a Puigcerdà el 26 de novembre de 1962, va entrar en contacte amb els escenaris quan tenia poc més de vint anys i des de 1984 ha mantingut una relació continuada amb l'activitat teatral. Quatre dècades després, continua dirigint, actuant, formant actors i impulsant projectes des de, principalment, La Inestable Ceretana de Teatre, una de les formacions que han contribuït a consolidar el teatre amateur a la comarca.

La seva entrada al món de l'escena es va produir en un moment en què el teatre amateur cerdà es construïa sobretot a partir de grups d'amics, moltes hores d'assaig i implicació voluntària. L'arribada a Puigcerdà de Conrad Oliver, músic i home de teatre procedent de Sabadell, va contribuir a despertar l'interès entre un grup de joves. Piguillem hi va trobar una afició que acabaria convertint-se en un ofici, encara que no en la seva dedicació laboral principal.

La seva formació és essencialment actoral. Va estudiar interpretació a Barcelona i, posteriorment, ha completat el bagatge amb cursos intensius de direcció. Aquesta part de la formació ha estat sobretot autodidacta i basada en la pràctica. Durant anys ha aprofitat les oportunitats per aprofundir en la direcció, convençut que cada curs i cada muntatge aporten noves eines. Abans de posar en marxa La Inestable, Piguillem ja havia passat per altres grups teatrals de la comarca, entre els quals Tot Teatre Grup. L'any 2003 va impulsar La Inestable amb actors procedents de diferents companyies cerdanes i amb la voluntat de construir un projecte amb dimensió comarcal i, des d'aleshores, ha assumit bona part de les funcions que implica mantenir en actiu una companyia amateur. És actor, director i impulsor de projectes, però també participa en les diferents tasques que fan possible cada muntatge. A La Inestable, els integrants no es limiten a pujar a l'escenari. També treballen en l'escenografia, el vestuari, la il·luminació, el so i la producció.

Aquesta manera de treballar explica en bona part la naturalesa del teatre amateur. Els muntatges depenen del temps que els participants poden dedicar-hi i d'una estructura basada en el voluntariat. L'assaig ocupa moltes hores abans que una obra arribi al públic i darrere de cada representació hi ha un grup de persones que assumeixen funcions diverses.

Els premis han recomanat tanta feina. Amb *El malalt imaginari* va aconseguir el Trofeu Salvador Ollé al millor actor principal del Concurs de Teatre Amateur Vila d'Abrera. A Tàrraga va obtenir el primer premi d'actor principal i el segon de direcció. Més recentment, en el 25è Concurs de Teatre Vicenç Bayarri de Malgrat de Mar, ha rebut el tercer premi a millor actor principal i ha estat nominat en la categoria de direcció.

La seva dedicació al teatre conviu amb una activitat laboral allunyada de l'escena. Piguillem treballa a mitja jornada com a comptable i administratiu i reserva les tardes al teatre. La combinació li ha permès acostar-se a un objectiu personal: dedicar-se a allò que més li agrada. Els tallers ocupen una part important d'aquesta dedicació.

La trajectòria de Piguillem ha traspassat les fronteres de la Cerdanya. L'any 2017 va assumir la direcció artística d'*El Retaule de Sant Ermengol* de la Seu d'Urgell, una de les grans representacions populars del Pirineu. El projecte li va permetre aplicar l'experiència acumulada en el teatre amateur a una producció d'una altra dimensió i amb una trajectòria pròpia dins del calendari cultural pirinenc.

El teatre, per a ell, continua tenint aquella capacitat d'atracció que va descobrir de jove. És una activitat que demana temps, constància i implicació, però que també retorna experiències compartides. Quatre dècades després d'aquella primera aproximació als escenaris, Xavier Piguillem continua fent de l'home del teatre de la Cerdanya, des de la interpretació, la direcció, la formació i l'impuls de nous projectes. Una vida sobre l'escenari 🎭

El rodatge de 'La encrucijada'

LA CERDANYA VA ACOLLIR, LA PRIMAVERA DE 1959, EL RODATGE DE DIVERSES ESCENES DE 'LA ENCRUCIJADA', LA PRIMERA PEL·LÍCULA DEL DIRECTOR ALFONS BALCÁZAR GRANDA

Sandra Adam Auger i Martí Solé Irla > TEXT

La primavera de l'any 1959, el director Alfons Balcázar Granda (Barcelona 1925-Sitges 1993) va venir a la Cerdanya per filmar algunes de les escenes de la seva primera obra fílmica, *La encrucijada*. La pel·lícula està ambientada durant la Guerra Civil i presenta la història d'una parella de titellaires, en Max i la Sandra, que intenten fugir de la zona republicana i passar a França a través dels Pirineus. Per tal d'atènyer la seva fita contracten els serveis d'en Javier, un guia francès. En el seu llarg camí cap a l'exili troben l'Antonio, un misteriós personatge que també intenta passar la frontera i al qual accepten en el grup. La Sandra és molt més jove que el seu marit i ben aviat s'enamora d'en Javier. La dona, però, es debat entre el seu nou amor pel guia i la seva obligació com a esposa submissa. En el camí cap a la frontera, el comandant dels carrabiners vol pactar amb en Javier l'entrega de l'Antonio a canvi de deixar passar

tot el grup. En Javier s'hi nega, però en aquell moment l'Antonio, que en realitat és un capellà, se sacrifica i s'entrega per ser afusellat poc després. El seu cadàver queda estès a la neu. Un cop passada la frontera, els amants renuncien al destí que havien somiat.

El film és una coproducció hispanofrancesa i els actors principals foren l'argentina Analía Gadé i el francès Jean-Claude Pascal. També hi van participar Roberto Cadardiel, Antonio Casas, Jaime Avellán, José María Caffarell, Carlos Casaravilla, Enrique Borrás, José Palomo, José Roberto Palomo, Michèle Corey, Jean Fabris, Francisco González, Gaspar González i Carlos Ronda.

Figurants locals. Cal remarcar que no tota la pel·lícula es va rodar a la Cerdanya, però l'article se centra en les escenes filmades a la comarca. S'hi poden identificar alguns veïns que participaren com a figurants. Destaquen dos xicots de Bellver i la veïna de Puigcerdà Felisa Ortiz, membre del grup de teatre i mestressa de l'Hotel Europa. Cal citar els puigcerdanencs Lluís Llanas Alart i Ramon Rosell Blanich, que van doblar els actors en alguna de les escenes a cavall.

De la part filmada a Cerdanya en destaquen les escenes exteriors rodades en pistes o camins que hi ha per la plana, la carretera de la Molina a Alp, la collada de Toses,

el pla de les Forques, la Tosa o Pedró dels Quatre Batlles, així com els rius Segre i Aravó. De Bellver es veu una vista de la vila i també del pla de Talló. A Puigcerdà s'hi van enregistrar imatges de les runes de l'antiga fàbrica de teixits de J. Naudon, on en la ficció cinematogràfica els protagonistes tenen un campament. Aquesta fàbrica estava situada a tocar del pont que hi ha sobre l'Aravó, a l'actual N-260; l'indret és conegut pels cerdans com el Pont del Teixidó. Algunes de les escenes interiors es van filmar a Puigcerdà, en una casa del Pont de Sant Martí i al garatge que l'Hotel Europa tenia a l'actual carrer Major i on pocs anys després, el 1962, s'hi inauguraria el CinemaAVINGUDA. La màgia del cinema va convertir la sagristia de l'església de Sant Domènec en el despatx del comandant i també hi surt l'escala que puja al cor. Després de filmar els exteriors a Cerdanya, van baixar a Barcelona per rodar les escenes d'estudi.

Un carro puigcerdanenc. Un element interessant és el carro dels titellaires que apareix al film. Fou construït expressament per aquesta pel·lícula pel roder de Puigcerdà Joaquim Bosom Soler al seu taller del barri de la Baronia. En Quim, fill del roder, que llavors tenia quinze anys, recorda que quan no tenia col·legi, anava a ajudar el seu pare a pintar el caruatge. Anys més tard, l'antic roder en va fer una reproducció en miniatura.

En Jean-Claude Pascal i l'Analía Gadé a l'andana de l'estació de Puigcerdà // FOTO: Oriol Maspons.
PROCEDÈNCIA: Fons Martí Solé Irla.

Aquesta rèplica forma part d'una àmplia col·lecció d'eines del camp i de vehicles de transport de la Cerdanya que es troben al Museu Cerdà de Puigcerdà.

L'any 2018 el veí de Puigcerdà Ramon Rosell recordava que en la seva estada a la vila, el director de la pel·lícula, els actors i les actrius s'allotjaven a l'Hotel Maria Victoria. Per la seva part, els membres de l'equip tècnic s'hostatjaven a l'Hotel Europa; un d'aquest, l'ajudant de càmera, Julio Pérez de Rozas, s'acabà casant amb una de les filles de l'hotel. Anys més tard, Pérez de Rozas, ja veí de Puigcerdà, va ser alcalde de la vila de 1981 a 1983. Per la seva part, el veí de Martinet Salvador Espinosa recorda haver sentit explicar a gent de Bellver que durant el rodatge els van fer falta dos xicots per fer de figurants; els responsables van anar a l'escola de Bellver a trobar el mestre i, un cop exposades les necessitats, el mestre, sense pensar-s'ho i assenyalant els dos més trapelles, els digué: «*Cojan a este y a este*». I quan ja passaven per la porta, va afegir: «*Y si quieren... no hace falta que los devuelvan*».

Tot i que no té res a veure amb el film, cal recordar una anècdota explicada ja fa temps per Antoni Suils Comas. Per aquella època, un grup de

jovent de Puigcerdà, l'Albert Palau Gracia, en Pepito Fabra Pich, en Miquel Llanas Reguant, en Norbert Rigola Cot, en Baltasar Lluís Puig i el mateix Suils, acostumaven a anar al cinema al Casino de Font-romeu. L'Analia Gadé se'n va assabentar i els va voler acompanyar a veure la pel·lícula de Charlie Chaplin *The great dictator*, prohibida a Espanya. Com que la duana amb la Guingueta d'Ix era tancada a la nit a la circulació de vehicles, van baixar-hi a peu, on van anar a trobar el sastre Jean Carcassonne, que també feia el taxi, i els dugué a Font-romeu. Segons l'Antoni Suils, que la tenia asseguda a la vora, l'Analia Gadé no parava de dir «*¡Qué artistaazo!*», referint-se a Chaplin. Un cop acabada la projecció, retornaren a la Guingueta en taxi i des d'allà van pujar a peu a Puigcerdà.

Tot i que l'actor Jean-Claude Pascal era un entusiasta del cotxe, quan havia de fer un llarg trajecte preferia viatjar en ferrocarril, ja que deia que amb el tren podia descansar. L'actor va arribar a l'estació de Puigcerdà procedent de París-Austerlitz. Va ser rebut pel direc-

tor, l'equip tècnic i l'actriu argentina, que ja era a la vila des de feia quatre dies. En un reportatge fotogràfic reproduït a la revista *La Vie du Rail* es veu els dos protagonistes fonent-se en abraçades sota l'atenta mirada dels soldats que feien guàrdia a l'estació.

El film, de gènere melodramàtic, té una durada de 90 minuts i està filmat en 35 mil·límetres i en blanc i negre. Dirigit per Alfons Balcázar i produït per Balcázar i JAM Films amb guió i argument de Miguel Cussó i Alfons Balcázar. El director de fotografia fou Alfredo Fraile i l'ajudant de càmera, Julio Pérez de Rozas. La música és obra de Roman Vlad i el muntatge, de Juan Luis Oliver. Jano va ser l'autor del cartell. El llargmetratge es va estrenar a Valladolid el 1960 dins la Semana Internacional de Cine Religioso y de Valores Humanos. A Barcelona ho va fer gairebé un any més tard, el 20 de febrer de 1961. És una de les poques pel·lícules de l'època en què apareix un adulteri i la censura no va actuar. La versió francesa es va distribuir amb el títol *L'homme de la frontière*.

Rodatge de la pel·lícula 'La encrucijada' a l'antiga fàbrica de teixits J. Naudon.

FOTO: Autoria desconeguda. PROCEDÈNCIA: Fons Martí Solé Irla. **Al detall, programa de mà del film** // AUTOR: Jano. PROCEDÈNCIA: Fons Martí Solé Irla.

La ribera de Nargó, de cine

A L'URGELLET MERIDIONAL, EL CINEMA NO NOMÉS ES VA VEURE A LES SALES QUE ES VAN OBRIR A ORGANYÀ I A COLL DE NARGÓ, SINÓ QUE TAMBÉ ES VA VIURE EN PRIMERA PERSONA

Daniel Fité Erill > TEXT

Ara fa un segle, el febrer de l'any 1926, al local de la societat Centre Obrer Catòlic d'Organyà, els pares franciscans Costa i Sirvent van oferir dues memorables conferències, «*ilustradas con proyecciones*». Aquestes van tractar de la tasca missionera, en general, a fi de concretar, particularment, «*de los usos y costumbres de algunos países de la China de donde era misionero el Padre Sirvent, dando a conocer por medio de proyecciones varios lugares, costumbres y atrocidades de aquellos [...]*».

Els petits infants que contemplaven embadalits aquella projecció es van convertir en la primera generació a assumir aquell prodigi tècnic com quelcom innat a la quotidianitat. Els projectors cinematogràfics foren instal·lats a dins dels teatres i centres de lleure de les poblacions de més importància i es van convertir en un nou element que calia tenir en compte en la rica programació cultural on dominaven els espectacles teatrals, la sarsuela i la música clàssica. El Centre Obrer Catòlic de la vila d'Organyà va esdevenir el bressol de les projeccions cinematogràfiques als peus de la vall de Cabó. Això no obstant, va caldre esperar a finals dels anys quaranta per disposar de la primera sala de cinema amb tots els ets i uts, als baixos de cal Sarradell, gràcies a l'ajuda del Tonet del Norís. Es tractava d'Antoni Solé Serra, un jove ganxo resident a Barcelona, industrial

cinematogràfic que va començar a treballar com a porter i noi dels encàrrecs de la Metro-Goldwyn-Mayer.

L'èxit del nou cinema d'Organyà va ser rotund, va desbordar totes les perspectives dels seus promotors. A principis dels anys cinquanta van arribar a conviure a la vila d'Organyà dos cinemes, el Cine Centro i el Cine Olaguer, on encara avui se'ns recorda la seva existència. En Joan Farreres, en una magnífica recerca, ens explicava fa uns anys que aquesta efervescència cinematogràfica es va replicar al poble veí de Coll de Nargó, un dinamisme que no s'explicaria sense l'arribada de centenars de treballadors forans que arribaren per fornir les rescloses d'un immens pantà al costat de la veïna vila d'Oliana.

Una dècada més tard, als anys seixanta, la rogalia de Nargó es va consolidar de forma inesperada en un improvisat escenari cinematogràfic. El rodatge dels exteriors del cèlebre film de 85 minuts de duració *Tierra de todos* dirigit pel jove director Antonio Isasi-Isasmendi es va convertir en un esdeveniment sense precedents en aquesta localitat de l'Urgellet meridional. El guió elaborat per Josep Maria Font Espina i Jordi Feliu havia guanyat el primer premi del Concurs Nacional de Guions de l'any

1959 abordant la complexa temàtica de la reconciliació entre els dos bàndols implicats en el

conflicte bèl·lic que havia sacsejat brutalment el nostre país feia tan sols dues dècades. Un retrobament de la mà de dos combatents: un republicà –Joan–, i l'altre, nacional –Andreu–. Tots dos són els únics supervivents de les seves dues respectives unitats i acaben refugiats en una casa aïllada en territori ocupat per les tropes del general Franco. Allà entra en escena una noia embarassada a qui els dos protagonistes ajudaran fins a les seves últimes conseqüències.

Els guionistes van aconseguir superar la censura, després d'un primer dictamen desfavorable, cedint, el febrer de l'any 1961, els seus drets al director Antonio Isasi i a Cesáreo González, un dels productors més actius en aquells anys. El permís de rodatge va arribar unes setmanes més tard, el 3 de març de 1961, i posteriorment va ser autoritzat el canvi de títol del guió original *El valle de todos* –poc agraciats pel mausoleu del dictador– pel conegut *Tierra de todos*. El pressupost de la pel·lícula va ser valorat inicialment en gairebé set milions de pessetes, una autèntica fortuna en aquella època. El rodatge, de 64 dies de duració, havia de començar a principis del mes d'abril de l'any 1961, però una sèrie de contratemps va portar a posposar el començament dels treballs de filmació.

Pel·lícula de contraban. El lloc escollit per realitzar els exteriors va ser el paratge entre el poble de Coll de Nargó

Cartell promocional de la pel·lícula 'Tierra de todos'. Any 1962 // PROCEDÈNCIA: Fons familiar de Cal Serni de Cabó.

i la vila d'Oliana, un indret que coneixia molt bé el director, que ja havia rodat, pocs anys abans, el conegut film *Sentencia contra una mujer*. L'any 1961 el rodatge de la controvertida pel·lícula es va veure sorgit de diversos entrebancs, en bona part, per les autoritats militars reticents a la seva realització. La carència d'alguns materials, en especial de pel·lícula verge, va portar a situacions inversemblants com la d'haver de passar de contraban 15.000 metres del preuat material, a través de la sucursal de la casa Kodak a Andorra. El director explicava com van haver d'amagar-la sota de *«fuentes, platos, tazas y vasos de duralex en cantidades notables»* situats estratègicament per satisfer la curiositat inquisitiva de la Guàrdia Civil.

Així mateix, a fi d'aconseguir reproduir l'ambient plujós de bona part del guió, l'equip tècnic es va veure obligat a treballar aprofitant els llargs capvespres del final de la primavera i a utilitzar mànegues i bombes mecàniques instal·lades al recentment inaugurat pantà d'Oliana. La casa de Pujol, situada

estratègicament en un promontori elevat en un meandre del riu Segre, es va convertir en el centre neuràlgic dels treballs cinematogràfics. Una *«casa preciosa en un alto que me llamaba mucho la atención»* –en paraules del mateix director– que havia estat, fins feia ben poc, la llar dels meus besavis Josep Erill i Maria Gui, en el seu llarg pelegrinatge després de marxar de Gavarra i del seu breu pas pel Vilar de Cabó. Les estances del casalici i el seu entorn van ser immortalitzades de forma magistral enmig de l'expectació dels residents. Els arbres de ribera

colgats per l'embassament es van transformar momentàniament en un privilegiat escenari de gravació, on fins i tot es van afegir de forma inesperada algunes imatges robades de vehicles militars que circulaven per la carretera general.

Nargonins a escena. Alguns veïns de Nargó i el seu entorn es van transfigurar en actors secundaris de la gravació d'algunes de les escenes més icòniques. Curiosament, en el record del director va quedar la seva estada durant els dies de rodatge a la fonda de Cal Toà, on els actors i equip tècnic es van allotjar en aquella ocasió. El dia de la revetlla de Sant Joan de l'any 1961, pocs dies abans de marxar, es va viure un autèntic caos durant l'hora de sopar. Els concurrents de l'equip van decidir col·locar una traca a sota de la taula, de manera que es va iniciar un autèntic espectacle pirotècnic i musical en el moment d'obrir una botella de vi escumós i va deixar un desagradable record als propietaris de l'establiment.

En els mesos següents, el muntatge del film es va veure sacsejat per les constants intromissions de l'Estat Major de l'Exèrcit. El problema de la censura, però també de l'autocensura, foren els elements crucials per entendre el resultat final del llargmetratge. Finalment, en la seva estrena mundial, a través de la Metro, el 21 de març de l'any 1962, el seu resultat va resultar agredolç: va ser aclamat per la crítica, com *«la película objetiva y sincera sobre nuestra guerra, que todo el mundo esperaba»*, però va passar sense pena ni glòria per les cartelleres d'arreu del país. La societat espanyola estava cansada de tants anys de guerra i de misèria. A la gent d'aleshores li agradava la comèdia folklòrica en color, no els relats adulterats d'una victòria pírrica i fraticida en blanc i negre 🍿.

Una escena de 'Tierra de todos' al peu del riu de Perles amb la muntanya d'Alinyà al fons. Al detall, una escena de lluita entre ambdós protagonistes de la pel·lícula al bell mig del pantà d'Oliana, amb la casa de Pujol al fons // PROCEDÈNCIA: Fons familiar de cal Serni de Cabó.

Passió teatral al Berguedà

EL PANORAMA TEATRAL BERGUEDÀ VA DES DE L'EXPERIMENTACIÓ DE TRÀFEC TEATRE I LA HISTÒRIA DE LA FARSA DE BERGA FINS A LA TRADICIÓ ALS ESCENARIS D'AVIÀ, BAGÀ I GIRONELLA

Pilar Màrquez Ambrós > TEXT

El Berguedà té el teatre a les venes. Quan s'apaguen els llums als teatres, casals i ateneus, qui surt a escena no són actors professionals, sinó veïns moguts per una passió incombustible. Aquesta xarxa històrica de companyies amateurs fa que aixecar el teló sigui més que una afició: és un autèntic batec social forjat a còpia d'hores robades al temps lliure que uneix la capital amb la resta de municipis.

La Farsa, l'ànima teatral de Berga.

Per entendre La Farsa cal remuntar-se a 1948, quan l'Acció Social Catòlica de Berga va posar en marxa una secció de teatre al Casal Parroquial, el Patronat. El grup actuava sota el vistiplau del Consiliari i sense autonomia econòmica. Tot va canviar el 26 de maig de 1958, quan els actors van votar independitzar-se. L'advocat Josep Puig Pou va proposar el nom de La Farsa, i el banquer Ramon Butxaca en va dissenyar la caràtula. L'entitat va marcar

una línia innegociable: actuar sempre en català, fins i tot en ple franquisme, i assumir la custòdia dels emblemàtics *Pastorets* de Serafi Pitarra que es representaven des de l'any 1900.

Amb Ramon Aspachs com a primer director, van estrenar tres obres en només un any i mig. Després d'un breu pas de Josep Vilalta, Daniel Tristany va agafar el relleu el 1960 fins a la seva mort, el 2006. «El Daniel tenia aquesta capacitat d'arrossegar tothom, des dels actors de l'entitat fins a gent de Barcelona», recorda Anna E. Puig, l'actual secretària. Sota la seva direcció, el grup va viure fites decisives: el 1961, amb *Pigmalió*, va començar una etapa més ambiciosa; el 1962 va portar *Figuretes de vidre* al Teatre Romea de Barcelona, on Climent Vilella va guanyar el premi al millor intèrpret, i el 1965 va muntar un *Romeu i Julieta* tan ambiciós que es va representar al pavelló d'esports. Angelina Vilella, protagonista amb disset anys, recorda que van descobrir que el pavelló

no tenia acústica: «Va ser com una galleda d'aigua freda», admet. Van cobrir el sostre com van poder i hi van assistir 800 persones. L'èxit es va repetir el 1967 amb *Tu i l'hipòcrita* al Romea, on Tristany va rebre el premi al millor director i la mateixa Maria Aurèlia Capmany va assistir a la representació.

Amb l'anhel creixent de llibertat, La Farsa va estrenar *Antígona* (1968) amb fragments censurats, *Conversió i mort d'en Quim Federal* (1969) i *Els condemnats* (1970). Però l'obra que va deixar més empremta va ser *El foc de les ginesteres*, estrenada al Teatre Grec de Barcelona el 1977 i reposada a Berga. Aquesta edat d'or va culminar amb la celebració dels 25 anys amb *Farsàlia*, un muntatge antològic on més de 50 actors van recrear quinze escenes mítiques de la companyia.

El 22 de juliol de 1984, La Farsa va estrenar el nou Teatre Municipal, sorgit de l'antic cinema Casino Berguedà, amb capacitat per a 900 persones (ac-

A l'esquerra, membres de La Farsa representant el 'Ball de titelles', l'any 2026 // FOTO: Manel Escobet. A la dreta, amb l'obra 'Una vella, coneguda olor', l'any 2023 // FOTO: Queralta Vegas.

tualment 750). Entre 1997 i 1999 la remodelació de l'edifici va obligar a suspendre els Festivals d'Estiu i a traslladar *Els Pastorets* al Centre Cívic. Reobert el teatre, l'entitat va recuperar l'activitat regular el 2000 amb *Terra baixa*, l'obra que més vegades ha portat a escena. La fugida d'aigua del gener de 2019 és un bon exemple de la seva resiliència: «Vam patir fins i tot una inundació quan teníem muntada la part d'*Els Pastorets*, però vam poder recuperar la marxa al teatre», evoca Puig.

Tristany va morir el 12 de febrer de 2006. A la primavera se li va retre un homenatge tornant a escenificar *El barret de cascavells* i *Paraules encadenades*, i descobrint una placa commemorativa. Xavier Marginet va dirigir la primera obra sense ell, *Ròmul el Gran* (2007), i el 2008 Jordi Torradella va assumir la direcció amb *El retaule del flautista*, un musical que va injectar moral col·lectiva quan calia renovar-se sense un lideratge únic. Als musicals amb l'Escola Municipal de Música –*Oliver*, 2012, i *Annie*, 2014, amb més de 2.000 espectadors– s'hi va sumar *El despertar de la primavera*, amb adolescents.

L'abril de 2016 va morir de manera sobtada la presidenta Montserrat Minoves, homenatjada als escenaris amb *La plaça del Diamant*. «Avui és una cosa molt més repartida, amb una coordinadora d'onze persones on tothom fa el seu tros», explica Puig. *Els Pastorets* continuen sent la porta d'entrada de nous talents: «Costen molt de muntar, perquè t'endús 120 persones d'equip, però mantenen aquesta barreja intergeneracional». El concurs de Garrofes, aturat un temps, torna a tenir vida i s'acosta a la 50a edició. La producció d'aquest any, *Ball de titelles* de Ramon Vinyes i Cluet, la va dirigir Angelina Vilella amb 27 actors i assajos durs de cap de setmana. La temporada 2026 continua imparabile i el 29 de novem-

bre faran representar *La rateta* al Conservatori de Manresa.

Tràfec Teatre: el cos com a llenguatge.

Si La Farsa representa la tradició del text, Tràfec Teatre en trenca el motlle des de la gestualitat. El grup va néixer l'octubre de 1989 a Berga, coincidint amb la inauguració del Punt d'Informació Juvenil. Tot i que a les primeres actuacions hi van arribar a participar vint persones, l'elenc es va acabar reduint a quatre integrants per consolidar una visió totalment innovadora. «No hem sigut mai un grup enorme, però ha passat diversa gent per anar-nos adaptant i ara som quatre», aclareix Lydia Canals, llicenciada en Teatre Gestual, Direcció Escènica i Dramatúrgia. «Vam començar fent accions molt espontànies, d'on no res passava alguna cosa al carrer Major», recorda. Escombrar el carrer, muntar aparadors vivents o escenificar unes bugaderes eren excuses per experimentar sense text ni escenografia.

Amb la constitució oficial el 1992 va arribar el salt qualitatiu, amb les escenografies de Jesús Alsina i les imatges projectades per Jordi Plana. Així, els espectacles curts es van convertir en muntatges de creació pròpia que ja superaven l'hora de durada. «No estava ben vist que algú anés a fer aquest teatre», admet Canals sobre la desconfiança del públic. «Avui estem més acostumats perquè hi ha molta més dansa i es valora d'una altra manera.»

El grup tria sempre temes que acaben derivant cap a la memòria. *Federica*, dedicada a Federico García Lorca, va encescar una aclamada trilogia poètica completada amb Espriu i Pasolini i flamenc en directe, i es va poder portar al País Basc i al País

Valencià. *Assaig T4*, sobre l'extermini nazi i narrada a través de supervivents reals, va commoure especialment el públic italià: «Allà tenen molt present el fet de la memòria», explica Canals. *Je suis (n)AnAqui* homenatja el dramaturg Antonin Artaud, i el darrer muntatge, *LiD (Als valents companys de l'Ebre)*, se centra en la Guerra Civil des de la mirada de les mares. «Sempre que triem una idea acaba sent una cosa una miqueta tràgica», reconeix.

Aquestes obres han portat Tràfec Teatre per Itàlia, Letònia, Lituània, França, Madrid, Sevilla i el Marroc, amb l'acció de carrer *Petons*, i han representat l'Estat espanyol al Mundial de Teatre Amateur de Mònaco. Als festivals internacionals, Canals hi ha trobat una altra mentalitat: «A Itàlia o Lituània no hi ha la mateixa distància entre amateur i professional que aquí. Cuiden molt el teatre, i el diàleg que es genera amb el públic quan s'acaba l'obra ens fa descobrir coses que nosaltres mateixos no sabíem que estàvem fent», explica.

El grup s'autofinança: «Cap festival et paga els viatges, un bitllet d'avió de 20 euros es multiplica fàcilment», lamenta Canals. Des de fa dos anys col·laboren

Tràfec Teatre escenifica '1932', una obra sobre els Fets de Figols. PROCEDÈNCIA: Arxiu Tràfec Teatre.

ROIG, Jean. Forns de L'Indépendant.
INSPA. Diputació de Girona.

1976 **50!** 2026

Cinquanta anys del Patronat de Turisme
Costa Brava Girona

Millorar, innovar i avançar

Ja fa cinquanta anys que la Diputació de Girona, a través del Patronat de Turisme Costa Brava Girona, treballa per a la promoció i la difusió exterior dels recursos naturals, socials i culturals de les comarques gironines.

I ara, més que mai, vetlla per un turisme basat en l'autenticitat, en la mobilitat sostenible i en els recursos de proximitat, que respecti el medi ambient i que beneficiï tant els residents com els visitants.

**Costa Brava
Pirineu de Girona**
Diputació de Girona

Diputació de Girona

Arxiu PTCBG. Batista Sans.

PATRIMONI

GUILLEM LLUCH TORRES > COORDINACIÓ

PALEONTOLOGIA

Petjades de titans 84 JOSEP MARMÍ PLANA [Berga, 1975. Doctor en Biologia]

HISTÒRIA

La dona-home de la Tor de Querol 86 JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]

HISTÒRIA

El llegat dels bombers de Puigcerdà 88 EROLA SIMON LLEIXÀ [Castellar del Vallès, 1980. Llicenciada en Història i arxivera]

HISTÒRIA

Els senyors del castell d'Ogern (I) 90 JORDI CARDONA [Ogern, 1960. Pagès i ramader jubilat]

HISTÒRIA DE L'ART

La majestat de Lillet 92 JOSEP CARRERAS VILÀ [Berga, 1966. Historiador de l'art]

BIOGRAFIES

L'Ebenista de Bellver 94 PAU SELLÉS COLOMÉ [Berga, 1994. Historiador]

Vista d'Aristot.
FOTO: Guillem Lluch.

PAISATGE

Aristot, mirador natural del Baridà 96 ENRIC QUÍLEZ CASTRO [Puigcerdà, 1972. Informàtic]

FAUNA

El ratpenat de cova 98 PERE-MIQUEL PARÉS CASANOVA [Badalona, 1963. Veterinari i membre de la ICHN]
JORDI CASTILLÓ CARRETERO [Tremp, 1976. Enginyer de Forests]

FLORA

Plantes amenaçades per 'foc amic' 100 PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]

PLANTES I REMEIS

La til·la 102 TERESA ALTÍMIR [Barcelona, 1970. Llicenciada en Història antiga i postgrau en Fitoteràpia]

Petjades de titans

LES PETJADES DELS JACIMENTS DE FUMANYA ENS APORTEN INFORMACIÓ SOBRE COM VIVIEN EL TITANS EXTINGITS QUE HABITAVEN ELS AIGUAMOLLS COSTANERS DE LA CONCA PIRINENCA

Josep Marmi Plana > TEXT, FOTOGRAFIA I DIBUIX

L'Enric Quílez ens va apropar als jaciments de Fumanya en un article que va publicar en aquesta mateixa revista la primavera de 2022. Llavors, Quílez ens parlava sobre l'explotació minera del carbó a la comarca del Berguedà, les primeres troballes de fòssils de dinosaures a la zona i la descoberta dels jaciments de Fumanya. Pel que fa a aquests jaciments tan singulars, l'autor va destacar la seva importància patrimonial i va comentar quelcom sobre la recerca que s'hi ha realitzat durant les darreres dècades i sobre la seva degradació. En aquest article aprofundiré més en com aquests jaciments ens ajuden a entendre la biologia i l'ecologia d'un dels grups de dinosaures més extraordinaris que es coneixen, els titanosaures.

Abans de parlar de petjades, però, és important que tinguem clar què és un titanosaure. Segurament, entre les típiques formes de dinosaures, el lector recordarà uns animals vegetarians enormes, amb un coll i una cua bastant llargs. Tots els que s'ajusten a aquesta morfologia s'anomenen sauròpodes i inclouen una varietat de subgrups entre els quals hi ha una sèrie de formes basals, els diplodòcids, els braquiosàurids, els camarasàurids i els protagonistes d'aquest article. Malgrat que comparteixen el mateix disseny corporal, els titanosaures es diferencien dels altres sauròpodes a partir d'un seguit de

característiques diagnòstiques: les seves dents s'assemblen a claus –són rectes i primes–, el crani és ample i punxegut, la superfície articular anterior del cos de les primeres vèrtebres de la cua és convexa mentre que la posterior és còncava, han perdut els ossos del canell i dels dits de les mans –només queden els ossos del palmell– i algunes espècies tenen osteoderms.

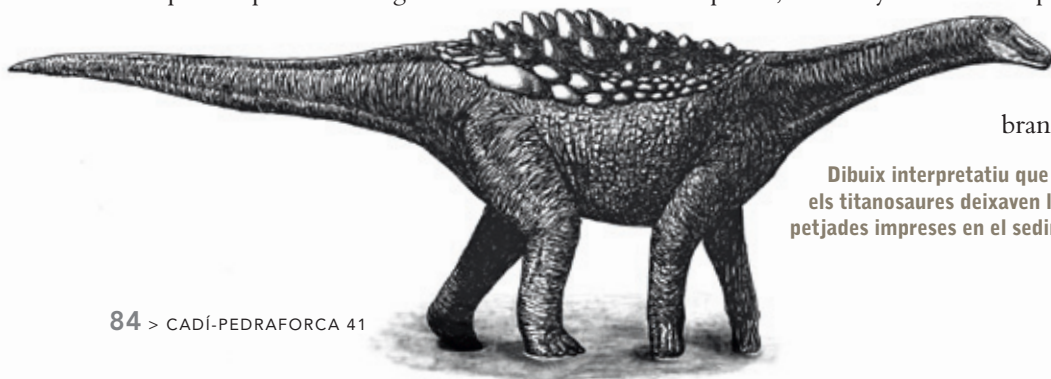
Una altra característica distintiva dels titanosaures és que fan passos amples quan caminen. És a dir, hi ha una separació lateral significativa entre les cames esquerra i dreta a causa de la disposició especial que hi ha entre el fèmur i la cintura pelviana. Els titanosaures es van originar i diversificar en els continents del sud –l'Amèrica del Sud i Àfrica– i, més endavant, es van dispersar cap a l'Amèrica del Nord i Europa, que en aquells moments era més aviat un enorme arxipèlag en lloc d'un continent. Són els darrers representants dels dinosaures amb colls i cues llargs.

Titanosaures a Fumanya. Tal com va comentar l'Enric Quílez en el seu article, els jaciments de Fumanya estan localitzats en unes antigues explotacions de carbó a cel obert, als peus de la seralada d'Ensija, als municipis de Fígols i Vallcebre (Berguedà). Estan dividits en quatre afloraments: Fumanya sud, mina Esquirol, Fumanya

nord i mina Tumí. En total, exposen una superfície subvertical de 35.000 m² on s'han comptat més de 3.000 petjades i una cinquantena de rastres. Tots han estat atribuïts a titanosaures, ja que la separació entre els passos de les extremitats esquerres i dretes és considerable (entre 1 i 1,3 metres). Això indica que eren sauròpodes amb 'malucs amples'. També donen suport a aquesta hipòtesi unes altres evidències: les petjades de les mans tenen forma de mitja lluna i no mostren marques d'urpes; les dels peus tenen forma subtriangular, són unes tres vegades més grans que les de les mans i presenten marques de fins a quatre urpes; totes les petjades estan rotades cap enfora. Finalment, aquestes petjades tenen uns 72 milions d'anys d'antiguitat i, en aquells moments, els únics sauròpodes que quedaven eren justament els titanosaures. La resta s'havien extingit.

L'estudi de les petjades. En els jaciments de Fumanya s'han trobat almenys sis nivells amb petjades de titanosaures. A partir de les dimensions de les petjades i dels rastres, s'ha estimat que els animals que les van fer podrien haver superat els 10 metres de longitud.

El nivell més basal amb petjades és el que està més ben exposat i abasta més superfície. Per sobre està recobert per la primera capa de carbó i també s'hi han trobat moltes restes de plantes: fulles i troncs de palmeres i una gran quantitat de branquillons de coníferes. En aquesta

Dibuix interpretatiu que mostra com els titanosaures deixaven les seves petjades impreses en el sediment.

superfície, les petjades no estan gaire concentrades i els rastres són clarament identificables. Alguns dels rastres són paral·lels i van en la mateixa direcció. Però la majoria no mostren una orientació preferencial. Es calcula que els animals productors caminaven a poc a poc, a velocitats que oscil·laven entre 2,5 i 3,7 km/h.

A partir de l'anàlisi de la geologia, hem reconstruït l'ambient en el qual

es van conservar totes aquestes petjades. Es tractava de l'extrem més oriental d'una enorme plana fangosa inundada que s'estava transformant en un sistema d'aiguamolls més complex. El fang del fons estava enriquit amb carbonat càlcic de manera que podia ser deformat pels peus i les mans dels titanosaures i, a la vegada, era prou consistent per conservar les petjades fins que eren enterrades amb l'arribada de nous sediments.

A dalt, el jaciment de Fumanya sud on es poden observar petjades i rastres de titanosaures solitaris i errants, i rastres paral·lels fets per animals que es desplaçaven en parella. A baix, detall del millor rastre de titanosau conservat en els jaciments de Fumanya –desaparegut des de l'any 2022–; s'observen perfectament les mans i els peus.

La columna d'aigua no era gaire profunda i els dinosaures s'hi podien desplaçar sense cap problema. Les restes de plantes arribaven transportades entre els aiguamolls i s'acumulaven en aquest punt, però no hi creixia vegetació. Les aigües eren força tranquil·les, entre salabroses i dolces. Com a molt, hi hem detectat una mínima acció de les mareas. A partir de la disposició de les petjades i dels rastres no podem deduir gaire cosa sobre què feien els titanosaures en aquest ambient. Segurament es tractava d'animals errants que es desplaçaven d'un punt a un altre desconegut. Eren majoritàriament solitaris però, en alguns casos, es desplaçaven en parelles, la qual cosa denota algun tipus d'interacció social.

Un nivell superior exposat al jaciment de Fumanya nord mostra una superfície molt més petita, d'uns 600 m² que està plena de petjades de titanosaures. N'hi ha tantes que és impossible reconèixer-hi cap rastre. El que és interessant d'aquest nivell és que està recobert per una capa de carbó amb evidències de marques d'arrels. Tot plegat ens ha fet suposar que els titanosaures s'agregaven en aquest punt per algun motiu. Quin? Alimentar-se. Les evidències geològiques i paleontològiques suggereixen que l'ambient que representa aquest nivell era una zona pantanosa amb una vegetació abundant a la riba. Aquesta vegetació estaria composta per una gran quantitat de falgueres i coníferes arbustives, les quals segurament formaven part de la dieta d'aquests saures titans. Els jaciments de Fumanya han enriquit el que se sabia sobre les zones d'alimentació dels titanosaures. A part d'anar a menjar en ambients fluvials i lacustres de terra endins, també ho feien en zones costaneres amb abundant vegetació i aiguamolls 🦕.

La majestat de Lillet

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE LA POBLA DE LILLET CONSERVA UNA MAJESTAT ROMÀNICA QUE VA ACABAR SENT MUTILADA AMB LA MILLOR DE LES INTENCIONS

Josep Carreras Vila > TEXT

El de la majestat de Lillet és un cas curiós, o no tant, ja que estranyament l'art sempre ha estat associat a mutilacions derivades de crisis, conflictes o canvis de gust, així com a anacronismes, supervivències, irracionalitats i supersticions. I dins de l'art religiós, el cristianisme no n'és una excepció: les crisis iconoclastes del segle VIII i IX no són res més que la demostració més palpable de la pràctica contra la imatge. No sempre l'atemptat contra l'obra d'art està guiat per una mà destructora, sinó que pot estar motivat per la voluntat de perfilar l'obra, de marcar-li uns nous contorns, d'adaptar-la al nou gust o a una idea teològica dominant.

L'església parroquial de la Pobra de Lillet conserva una majestat romànica del segle XII que ens explica una història particular, la d'aquell conjunt d'imatges que, per adaptar-les a noves formes de culte o a noves estètiques o modes, acaben sent mutilades amb les millors intencions, però mutilades, al cap i a la fi, obviant-ne l'estil original i deformant-les fatalment. No són casos únics: moltes marededeus medievals han patit els estralls de les adaptacions i reinterpretacions en estètiques posteriors en transformar-les en imatges de vestir.

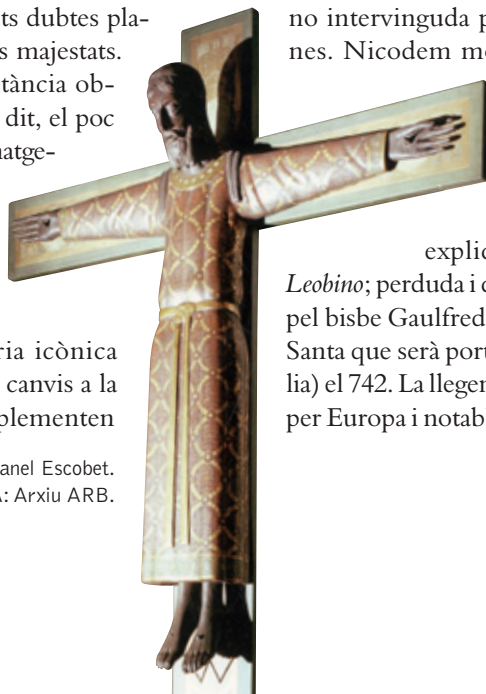
El taller de Ripoll. En el seu estat actual i després de diverses intervencions –s'inclouen aquí també els intents de 'restauració', terme que posem entre cometes per ressaltar la connotació de retorn a un cert passat que comporta–, la majestat de Lillet concorda

amb aquelles talles sorgides del taller de Ripoll al segle XII, el moment de gran esplendor de l'escultura romànica. Les seves dimensions són considerables: 145x131 cm i el buidatge de la túnica, 100x10 cm. La creu ha estat canviada diverses vegades, adaptant-se sempre al gust del moment, des de la forma més improvisada fins al neoromànic, en un intent de donar veracitat al conjunt. La imatge ha passat per una fase original que no sabem quan es va mantenir, en la qual la seva tipologia s'assemblava als altres exemples coneguts, alguns molt propers, com la majestat de Beget al Ripollès. Cos vertical vestit amb una túnica *manicata*, braços estesos perpendiculars, peus paral·lels, mans obertes i el cap aixecat, barbat, amb una marcada frontalitat, hieratisme en la representació, per tant.

Les majestats es coneixen a Catalunya des del segle X, així ho testimonia un fresc perdut, encara que documentat de l'església de Sant Quirze de Pedret (Cercs), però, tot i aquesta evidència, molts dubtes plenen entorn de les majestats. D'entrada, la distància observable o millor dit, el poc contacte que la imatge –ria en pedra té en relació amb la imatgeria de fusta. Les imatges de fusta tenen una categoria icònica que impedeix els canvis a la velocitat que implementen

les altres propostes en altres materials. La talla en fusta denota una gran fidelitat als models, fins i tot en èpoques força tardanes i són imatges revestides d'una gran transcendència que reproduïen i repeteixen el model de l'anomenada imatge de Beirut, suposat origen de la tipologia.

La imatge de Beirut, de gran difusió, seria el model creat per Nicodem, personatge principal en l'evangeli de Joan. En la llegenda associada amb posterioritat el magistrat Nicodem, pertanyent a la secta dels fariseus i personatge prominent de Jerusalem, acaba reconeixent Jesús com a Messies. Fruit d'aquesta desviació en relació amb el pensament oficial, Nicodem és perseguit, ha de fugir de Jerusalem i Gamaliel el protegeix en una casa a Ramle. La narració apòcrifa continua explicant que Nicodem va tallar la imatge ajudat per uns àngels mentre dormia perquè ell era incapaç de resoldre l'execució del rostre de Jesús, de manera que en va resultar una imatge aqueropita, no intervinguda per mans humanes. Nicodem morirà més endavant no sense abans confiar la imatge al seu deixeble Isacar, segons explica la *Llegenda de Leobino*; perduda i després retrobada pel bisbe Gaulfred en viatge a Terra Santa que serà portada a Lucca (Itàlia) el 742. La llegenda es va estendre per Europa i notablement per Cata-

Majestat de Lillet // FOTO: Manel Escobet.
PROCEDÈNCIA: Arxiu ARB.

lunya. És a Beirut on té lloc un episodi associat al concepte de *passio imaginis*: la imatge és ultratjada i recrucificada per uns jueus que en veure-la sagnar miraculosament es converteixen al cristianisme.

Tantes explicacions són necessàries per centrar la importància que tenien aquestes imatges, embolcallades d'uns orígens iconogràfics llegendaris i, per tant, no contemplades com una il·lustració de la Passió només, sinó com unes imatges de solemne glòria i superació de la mort, plenes d'eternitat i immarcescibles.

Majestat de Lillet en l'estat que estava l'any 1891 // PROCEDÈNCIA: Arxiu ARB (foto original Arxiu Casa Farreras d'Olvan).

Alteracions contínues. I no deixa de ser irònic que el tret més distintiu de la majestat de Lillet siguin les contínues alteracions, veure ultratges, si es vol, a l'original romànic del segle XII. L'escultura va passar d'il·lustrar aquest valor d'eternitat a un intent d'il·lustrar la Passió, un component més concret en el temps. La decisió va ser motivada per una mena de burocràcia de les emocions, derivada del barroc que demana sentir intensament la Passió de Crist. Si repassem les fotografies que han pervingut de la majestat de Lillet ens adonem de l'exuberant complexi-

tat de temps que atresora, motivada per les intervencions que ha de suportar.

La més remarcable és la intervenció que en època moderna, probablement al segle XVII o XVIII, va patir la imatge en un intent de portar-la cap a la tipologia del Crist sofrent. Una fotografia de 1891 ens mostra els resultats d'una incisió al coll i una intervenció als braços que va fer que el Crist abandonés la posició majestàtica pròpia del segle XII per guanyar una posició híbrida i anacrònica: el cap en direcció a l'espatlla esquerra i el cos penjant dels braços en diagonal. Tradicionalment, el Crist sofrent es presenta nu amb el perizonium com a únic vestit i amb els signes de la Passió molt visibles, per bé que algunes varietats romàniques mantenen el hieratisme i el perizonium, però una gran discreció en els signes de la Passió, per exemple. Amb aquesta radicalitat, la imatge s'adapta a la necessitat de ressaltar la humanitat de Crist que potser semblava molt llunyana en la concepció romànica; substituir el concepte per un realisme mal girbat i anacrònic que la història subsegüent intenta arranjar.

En el Crist de Lillet no és la restauració, el seu retorn al romànic, el més important, sinó la pervivència d'una imatge que per diversos motius travessa la història mentre se la va adaptant al gust i a les necessitats. En són mostra les fotografies antigues i les estampes dels goigs, ja que sempre hi és present de manera diversa. No és per descomptat l'única imatge que s'adapta, però amb la seva mutilació ho és d'una manera radical. La necessitat històrica de substituir un moment d'eternitat per una il·lustració de la Passió demostra el procés de reformulació que la majoria de les imatges registren, però que sense la visió històrica es concentren en un moment de significat que les empobreix si no es té en compte aquesta línia de percepció 📖.

indret

MARIA SELLÉS GASCH > TEXT
GAEL PIGUILLEM > FOTOGRAFIA

Lles de Cerdanya

EL VESTIGI VIU DE LA
TRADICIÓ Cerdana

MARIA SELLÉS GASCH. Lles de Cerdanya, 2001. Periodista
GAEL PIGUILLEM. Barcelona, 1979. Fotograf

Per arribar a Lles de Cerdanya cal recórrer els nou quilòmetres de la sinuosa carretera que separen aquesta població de Martinet, als peus de l'N-260, via que travessa gairebé tot el Pirineu. En més d'una ocasió, a mesura que ens elevem pel carril encara estret i d'asfalt antic, deixarem enrere els núvols que colguen la vall cerdana per la inversió tèrmica que atrapa l'aire fred i, durant la nit, fa que llisqui muntanya avall, propo-
sant a les poblacions més enlairades el clima solei del sostre de la comarca.

Situat a la solana, des de Lles de Cerdanya se'ns ofereix una panoràmica, d'est a oest, de les muntanyes del Pirineu. Des del Puigmal i la Tossa d'Alp, passant pel cos sencer de la imponent serralada del Cadí i el Moixeró fins a les muntanyes alt-urgellenques que cusen els límits de la comarca veïna amb el Pallars Sobirà i Andorra. Abans d'arribar al poble, precisament, s'hi troba el mirador del Roc de la Guàrdia, un espai recentment arreglat que permet observar en la seva plenitud la serra del Cadí i els pobles de l'obaga que s'asseuen a les seves faldes.

Aquesta calma panoràmica ha convertit Lles en refugi i espai d'inspiració per a artistes, polítics i creadors. Entre ells, podem citar l'escriptora Montserrat Roig, que va trobar en la serenor del poble l'ambient propici per enllestir el seu recull de narracions titulat *El cant de la joventut*, publicat l'any 1989.

El caràcter de Lles. El moviment quotidià de Lles es desprèn dels seus habitants. Mentre bona part de la comarca ha experimentat un creixement basat en grans promocions residencials, aquest indret manté l'esperit d'un poble pirinenc amb les arrels a la muntanya i als prats. L'alcaldeessa del municipi, Esther Castilla, en descriu el caràcter: «El tarannà del poble és reservat, respectuós, auster, amb caràcter i amb identitat.»

Vista del poble de Lles amb la serra del Cadí de fons.

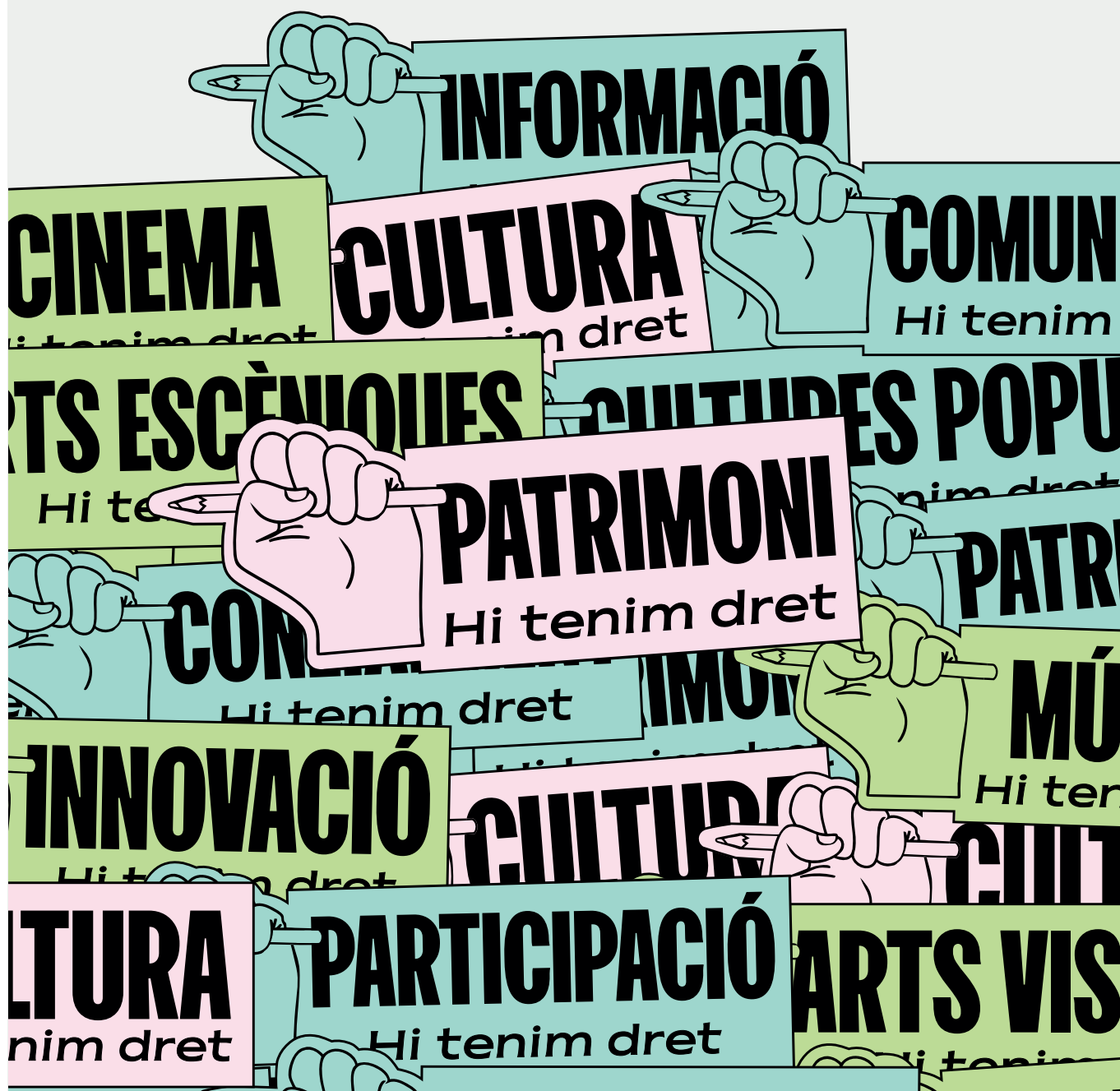
Campanya de plantació d'arbres que cada any duen a terme infants de les escoles de l'Alta i la Baixa Cerdanya.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal de Cerdanya.

PROPER DOSSIER LA DEFENSA DEL PATRIMONI

LES COMARQUES DEL CADÍ I EL PEDRAFORCA GAUDEIXEN D'UN PATRIMONI CULTURAL, NATURAL I PAISATGÍSTIC DE GRAN VALOR I DEFENSAR-LO I PRESERVAR-LO NO SEMPRE HA ESTAT UNA TASCA SENZILLA. EN ALGUNS CASOS, HA ESTAT LA MATEIXA ADMINISTRACIÓ QUI HA PRES LA INICIATIVA. EN ALTRES OCASIONS, PERÒ, HA ESTAT LA SOCIETAT CIVIL QUI HA ACABAT EMPENYENT PER EVITAR QUE DETERMINATS PROJECTES AFECTESSIN NEGATIVAMENT ZONES D'ALT INTERÈS PATRIMONIAL O MEDIAMBIENTAL. TOTS PLEGATS SERAN ELS PROTAGONISTES DEL PRÒXIM DOSSIER, ON PARLAREM DE COM ES VAN CREAR FIGURES CABDALS DE PROTECCIÓ, COM ARA ELS PARCS NATURALS, TAMBÉ D'AQUELLES CAMPANYES O MOVIMENTS MÉS EMBLEMÀTICS QUE ENCARA PERDUREN EN LA MEMÒRIA COL·LECTIVA, O D'AQUELLES INICIATIVES QUE ES DUEN A TERME AVUI DIA PER TAL D'AJUDAR A PRESERVAR EL NOSTRE PREUAT ENTORN.

**A PARTIR DEL 23 D'ABRIL DE 2027,
A LA VENDA EL NÚMERO 42**

NOTA: SI ALGUNA PERSONA DISPOSA D'IMATGES RELACIONADES AMB EL PROPER DOSSIER, LI AGRAIREM QUE CONTACTI AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / cadipetraforca@grupgavarres.cat)

Des de la **Diputació de Barcelona** treballem
per fer de la cultura un dret fonamental per a tothom.

Més informació a:
www.diba.cat/drets-culturals

**Diputació
Barcelona**

Frescos Cadí, gustosos i ideals per a combinar

Sigui per a preparar una amanida deliciosa i nutritiva o uns sandvitxos gustosos, els frescos Cadí són un aliat perfecte per a un tipus de cuina que no renuncia al sabor. Són dos productes que destaquen pel seu gust làctic i la seva textura suau, aportant versatilitat a la cuina i que, ahora, donen vida a la terra.

Perquè consumint formatges Cadí estàs ajudant a mantenir viu el territori de l'Alt Urgell i la Cerdanya, fent que les famílies ramaderes de la Cooperativa rebin un preu just per la llet i les nostres treballadores i treballadors un salari digne.

**DONEM VIDA
A LA TERRA**

CADÍ

• DES DE 1915 •

*Nova
imatge!*

